

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	17/1	2023	1-14
----------------------------	------	------	------

YENİ BABİL DÖNEMİNDE TARIM POLİTİKALARI VE TARIMSAL ÜRETİM

Esra ATCI*

Makale Bilgisi

Başvuru: 25 Ocak 2023

Kabul: 17 Nisan 2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Info

Received: January 25, 2023

Accepted: April 17, 2023

Öz

Yeni Babil dönemi tarımsal üretimi ve tarım politikaları Mezopotamya Bölgesi'nde binyıllar boyunca tecrübe edilerek belirlenmiş tarım metotları ve bunlar üzerine şekillenen uygulamalar vasıtasıyla yeni bir form kazanmıştır. Babil toplumunda sözü edilen bu uygulamalar neticesinde toprak mülkiyeti kraliyet ailesi ve kraliyete mensup kimseler, tapınaklar ve özel mülkiyet olmak üzere başlıca üç ana unsur tarafından idare olunmuştur. Bununla birlikte ekilebilir alanların kiralanması da söz konusudur. Dolayısıyla böyle bir uygulama ile hem kraliyet hem tapınak ve hem de sayısı fazla olmamakla birlikte zengin toprak sahipleri ekilebilir alanlardan yüksek kâr ve sabit bir gelir elde etmeyi amaçlamışlardır. Buna göre krallar Babil'in verimli topraklarından en üst düzeyde faydalanabilmek adına bir takım girişimlerde bulunmuşlardır. Bunlar arasında ekilen her bir alanın su ihtiyacının karşılanabilmesi için tarımsal alanların parsellenmesi ve sulama kanallarının tamir ve bakımının yapılması gibi bir dizi reformlar yer almaktadır. Özellikle Nar-Şamaş ve Libil-hegal gibi geniş çaplı kanalların restorasyonu bu projeler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada Yeni Babil dönemi tarımsal üretimi ve yöneticilerin tarımsal üretimi teşvik edici politikaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeni Babil, Kanal, Tarımsal Üretim, Politika.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, esrabulut@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3295-4354.

Agricultural Policies and Production in the Neo Babylonian Period***Abstract***

Agricultural production and agricultural policies of the Neo Babylonian period have gained a new form in the Mesopotamian Region through the agricultural methods determined by experience for millennia and the practices shaped on them. As a result of these practices mentioned in Babylonian society, land ownership was governed by three main elements, namely the royal family and members of royalty, temples and private property. However, there was also the rental of arable land. Therefore, with such an application, both the royal, the temple and the wealthy landowners, although not in large numbers, aimed to obtain high profits and a stable income from arable land. Accordingly, the kings made a number of attempts to make the most of the fertile lands of Babylon. These include a series of reforms such as parcelling agricultural lands and repairing and maintaining irrigation canals in order to meet the water needs of each planted area. In particular, the restoration of large-scale canals such as Nar-Šamaš and Libil-hegal were among these projects.

In this study, the agricultural production of the Neo Babylonian period and the policies of the managers to encourage agricultural production are emphasized.

Keywords: Neo Babylon, Canal, Agricultural Production, Politics.

Babil ülkesi günümüzde Irak'ın güneyine denk gelen, kuzeyde Bağdat'tan güneyde Basra Körfezine değin uzanan oldukça geniş bir sahayı oluşturmaktadır.¹ Bu alan Fırat ve Dicle nehirleri tarafından taşınan alüvyonlar aracılığıyla şekillendirilen düz bir ovadır. Nitekim sözü edilen her iki nehirde zaman zaman (özellikle Nisan-Mayıs aylarında) şiddetli taşkınlar meydana gelmiştir.² Bulunduğu konum nedeniyle az yağış alan bu bölge günümüzde olduğu gibi eski çağlarda da geniş çöller tarafından

¹ Yuval Levavi, “The Neo-Babylonian Empire: The Imperial Periphery as Seen from the Centre”, *Journal of Ancient Near Eastern History*, (2020): 3.

² Thorkild Jacobsen-Robert M. Adams, “Salt and Silt in Ancient Mesopotamian Agriculture”, *Science*, New Series, Vol. 128, No. 3334, (1958): 1251. Tate Paulette, “Domination and Resilience in Bronze Age Mesopotamia”, *Surviving Sudden Environmental Change: Answers from Archaeology*, J. Cooper and P. Sheets (ed.), (University Press of Colorado, 2012), 176. Magnus Widell, Benjamin Studevent-Hickman, Jonathan Tenney, Jacob Lauinger, Daniel Mahoney, Tate Paulette, “Staple Production, Cultivation and Sedentary Life: Model Input Data”, *Models of Mesopotamian Landscapes: How Small-Scale Processes Contributed to the Growth of Early Civilizations*, T. J. Wilkinson, McGuire Gibson and Magnus Widell (ed.), (Oxford: Archaeopress, 2013), 85.

kuşatılmıştır. Bununla birlikte bölgede tam anlamıyla bir kuraklıktan söz edebilmek mümkün değildir. Zira yüzeye yakın olan yeraltı suları tarafından beslenen ve kış yağışlarından sonra canlanan bitki örtüsü bu bölgede hayvancılığın gelişmesine katkı sağlamıştır. Bunun dışında sulamanın yapıldığı bölgelerde oldukça verimli yapıya sahip olan alüvyonlu topraktan elde edilen ürünler burada yaşayan halkın zamanla gönenç içinde yaşamasına katkı sağlamıştır.³

Bereketli Babil topraklarında tarımsal üretimde Fırat ve Dicle nehirleri ana unsur olarak yer almıştır. Buna bağlı olarak bölgede tarihöncesi dönemlerden itibaren kullanılan sulama kanalları sözü edilen üretimde birim alandan daha fazla ürün elde edilmesini sağlamıştır.⁴ Tarımsal üretimin bölgedeki bu önemi yöneticilerin politikalarına da yansımış böylece krallar ülkede imar faaliyetlerinde bulunurken nehirleri kanallara bağlayan suyolları ve kanal sistemleri üzerinde de hassasiyetle çalışma yürütmüşlerdir.⁵

Bölgede sulama kanallarının önemini artıran en önemli nedenlerden biri iklimdir. Nitekim MÖ VIII. yüzyıl dolaylarında yakın doğu coğrafyasında geniş çaplı siyasi sorunların yanı sıra bu dönemde iklimde de değişimler meydana gelmeye başlamıştır. İklim önceki dönemlere kıyasla daha ılıman bir hale gelmiş bu da nehir akışındaki istikrarı beraberinde getirmiştir.⁶ Böylece bölgede tarımın yapılması için ihtiyaç duyulan suyun kanallar aracılığıyla tarlalara ulaştırılması tarımsal kalkınmada büyük bir role sahip olmuştur.⁷ Söz konusu kanallar ise bölgede daha önceki çağlarda

³ Joan Oates, *Babil* (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2015), 11.

⁴ Esra Bulut - Mehmet Kurt, "MÖ 3. ve 2. Binyıllarda Mezopotamya'da Sulama Kanalları ve Toplumsal Yaşama Etkileri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30/2 (2020): 428. Mehmet Kurt – Esra Bulut, "MÖ 2. Binyıl Mezopotamya Devlet ve Toplum Hayatında Tahılın Yeri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, (2020): 44. Söz konusu sulama kanallarının MÖ I. bin yıl dolaylarındaki durumu ve Akhamemid dönemindeki kullanımı ve yapım teknikleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Francis Joannes, "Les droits sur l'eau en Babylonie récente", *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 57e Année, No. 3, (2002): 577.

⁵ Paul-Alain Beaulieu, *A History of Babylon 2200 BC–AD 75*, (Hoboken: John Wiley & Sons Ltd, 2018), 227; Bulut – Kurt, "MÖ 3. ve 2. Binyıllarda Mezopotamya'da Sulama Kanalları ve Toplumsal Yaşama Etkileri", 434. Babil topraklarında bulunan kanalların listesi için bkz. Stefania Ermidoro, "New Data on the Babylonian Hydraulic Landscape: an Update to the Répertoire Géographique Des Textes Cunéiformes Vol. 8", *Kaskal*, Volume 13, (2016): 139-169.

⁶ Michael Jursa, "Babylonia in the first millennium bce – economic growth in times of empire", 30.

⁷ M. A. Dandamaev, "The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy", 264; Michael Jursa, "Babylonia in the first millennium bce – economic growth in times of empire", 30.

açılanlar örnek alınarak yeniden düzenlenmiştir.⁸ Buna göre tarlalar ince ve uzun bir şekilde parsellenerek arazinin yalnızca kısa kenarının suya erişimi sağlanmıştır. Bu tip bir ayırım ise zamanla gelenekselleşen karıkla sulama metodunu beraberinde getirmiştir.⁹ Bununla birlikte kanalların mülkiyeti sadece devlete ait değildir; özel mülkiyet hakkı bulunan ve tapınağa ait olanlar da Yeni Babil tarımsal üretim politikasında yer almaktadır.¹⁰

Kapsamlı yürütülen kanal projeleri ve tarımsal alanların iyileştirilmesi için gerçekleştirilen uygulamalar tarım yapılabilecek arazilerin genişlemesine sebep olmuştur. Bu da özellikle MÖ VI. yüzyılda tahıl üretiminde büyük bir artış sağlamıştır. Ayrıca yukarıda söz edildiği üzere sulama sistemlerinde yapılan düzenlemeler bölgede tasarlanan tarımsal kalkınma projelerini uzun vadede desteklemiştir.¹¹

Ancak zamanla arazi fiyatlarında meydana gelen artış tarımsal ürün değişimine sebep olmuş tahılın yerine hurma gibi daha çok kâr getiren ürünler yaygın olarak yetiştirilmeye başlanmıştır.¹² Örneğin Nippur kentinden elde edilen yazılı kayıtlar MÖ VIII-VI. yüzyıllar arasında meydana gelen ürün değişimi konusunda detaylı bilgiler içermektedir. Buna göre MÖ VIII yüzyıl dolaylarında kentin ana üretim unsurlarının başında tahıl tarımı gelirken MÖ VI. yüzyıla gelindiğinde hurma üretimi tahıl üretiminin önüne geçmiştir. Bu tip bir ürün değişimine sebep olarak ise devlet destekli yürütülen sulama sistemleri sayesinde tahıl üretilen tarlaların zamanla hurma bahçelerine dönüştürülmesi gösterilmektedir.¹³

Ayrıca kuraklık ve toprağın tuzlu olması durumunda arpa, Babilliler tarafından temel gıda maddesi olarak tercih edilmiş olup bunun dışında kılıksız buğday, bezelye, susam, tere, soğan, darı ve keten yetiştirilen diğer

⁸ M. A. Dandamaev, “The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy”, 264.

⁹ M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC.* 317-318.

¹⁰ M. A. Dandamaev, “The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy”, 264.

¹¹ Michael Jursa, “Babylonia in the first millennium bce – economic growth in times of empire”, ed. Larry Neal, Jeffrey G. Williamson, *The Cambridge History of Capitalism: Volume 1, The Rise of Capitalism: From Ancient Origins to 1848*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 32.

¹² M. A. Dandamaev, “The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy”, 264.

¹³ M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC.* 405-418; Michael Jursa, “Babylonia in the first millennium bce – economic growth in times of empire”, 32.

ürünler arasında yer almıştır.¹⁴ Bunlar arasında özellikle susam yaz aylarında yetişen ve yoğun sulamanın yanı sıra yetiştirme sürecinde büyük çaba gerektiren bir bitkidir. M. Jursa, bu durumu Babil halkının tüketim alışkanlıklarına yansiyarak susam yağının¹⁵ Babil toplumu tarafından nispeten daha az tüketilmesine neden olduğu şeklinde yorumlamaktadır.¹⁶ Buna karşılık bahsi geçen ürünler arasında hurma ve arpa Babil toplumu için eşit derecede öneme sahip olmuşlardır.¹⁷ Özellikle hurmadan yapılan bira, Yeni Babil döneminde yapılan ve bu dönemden önce bölgede çok da rağbet görmeyen bir içecek olmuştur.¹⁸

Hurma, Babil toplumu ve ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Ancak Yeni Babil döneminde hurmanın önemi sadece bira üretiminde hammadde olarak kullanılmasından ileri gelmemektedir. Hurma palmyesi Babil arazilerinde nar, incir, elma gibi meyveler ile güneşe dayanıklı olmayan sebzelere gölge temin ederek ürünlerin yetiştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹⁹

Yeni Babil döneminde yetiştirilen başlıca ürünler arasında üzüm de yer almaktadır. Nitekim arkeolojik veriler Güney Mezopotamya Bölgesi'nde sözü edilen dönemde şarap tüketiminin oldukça yaygın olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak üzüm üretimi bölgede meydana gelen bir kuraklıktan²⁰ etkilenmiş ve bu durum bağ kütüklerinin zarar görmesine

¹⁴ M. A. Dandamaev, "The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy", 264; J. Oates, *Babil*, 204; M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC*. 318-319, 408.

¹⁵ Güney Mezopotamya bölgesinde susam tarımı ve susam yağı ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Marvin A. Powell, "Epistemology and Sumerian Agriculture: The Strange Case of Sesame and Linseed," *AuOr* 9, 1991, 155-164. MÖ II. binde Babil bölgesinde susam tarımı ve yağ üretimi ile ilgili bkz. Magnus Widell vd. "Staple Production, Cultivation and Sedentary Life: Model Input Data", 90.

¹⁶ M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC*. 319.

¹⁷ M. A. Dandamaev, "The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy", 264; Joan Oates, *Babil*, 11.

¹⁸ Elizabeth R. Ellison, *A study of diet in Mesopotamia (c.3000 - 600 bc) and associated agricultural techniques and methods of food preparation*, Doctoral thesis, (Londra: University of London, 1978), 329.

¹⁹ M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC*. 319-320.

²⁰ Ellison, *A study of diet in Mesopotamia*, 233; M. A. Dandamaev söz konusu kuraklığın MÖ 544 tarihinde meydana geldiğini ifade etmektedir, bkz. M. A. Dandamaev, "The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy" John Boardman, I.E.S. Edwards, N.G.L. Hammond, E. Sollberger, C.B.F. Walker (ed.), *The Cambridge Ancient History. The Assyrian and Babylonian Empires and other States of the Mear East from the Eighth to the Sixth Centuries B.C.*, Volume 3, Part 2, (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 265.

neden olmuştur. Sözü edilen olay sonucunda bölgedeki talebi karşılamak için şarap²¹ ithalatının önü açılmış ve bu konu Nabonidus dönemine ait bir *kudurru*'da bahsedilmiştir.²² Bahsi geçen tüm bu ürünlerin hasadı ise genellikle Nisan ayının sonundan Haziran ayının başına kadar yapılmıştır.²³

Yeni Babil Krallığı'nın en önemli ve güçlü krallarından olan Nabopolassar (MÖ 625-605)²⁴ ülkesinde tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak için kanalların tadilatı konusunda büyük çaba göstermiş ve harcamalar yapmıştır.²⁵ Örneğin kralın giriştiği bu büyük inşaa projeleri içinde Fırat'tan şehre su getirmek için tasarlanmış Nar-Şamaş²⁶ kanalı sayılabilir. Sözü edilen bu kanal Nebukadnezzar'ın (MÖ 604-562) hükümdarlık yıllarının başında É.BABBAR.RA²⁷ tapınağının rahiplerine tahsis edilen bahçelerin sulama ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir konuma sahiptir.²⁸

Yeni Babil Devleti'ni Demir Çağı'nın başlarında meydana gelen büyük siyasi çalkantıdan kurtaran ve krallığın yükselişine damgasını vuran kral kuşkusuz Nebukadnezzar (MÖ 605-562) olmuştur. Jeopolitik ve jeostratejik bakımdan oldukça önemli bir coğrafyada hüküm süren Nebukadnezzar ve diğer Yeni Babil kralları söz konusu bu topraklarda tarımsal üretimin artışı sağlamak için çaba göstermişlerdir. Özellikle tarım alanlarının ıslahı ve bu alanlarda kullanılacak olan suyun yönetimine dair geniş çaplı projeler yapılarak tarımın gelişmesi amaçlanmıştır. Nitekim bu projelerin Sippar'da varlığı ve uygulanışına dair É.BABBAR.RA tapınağında önemli arşiv kayıtları tespit edilmiştir.²⁹ Örneğin kral bu

²¹ Kralın hükümdarlığının yedinci yılında İstar'ın kült merkezi olan Eturkalamma'ya gelip burada şarap libasyonu yaptığı kroniklerden bilinmektedir, bkz. A. K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles (Texts from Cuneiform Sources)*, (New York: J.J. Augustin Publisher, 1975), 109.

²² Ellison, *A study of diet in Mesopotamia*, 233.

²³ M. A. Dandamaev, "The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy", 264.

²⁴ J. Oates, *Babil*, 134.

²⁵ Paul-Alain Beaulieu, *A History of Babylon 2200 BC-AD 75*, 227.

²⁶ Kral kanalın kazılmasını şu şekilde ifade etmiştir: "Euphrates'in yolunu (yeniden) kazdım ve böylece efendim Şamaş'a bolluğun temiz sularını temin ettim." bkz. John MacGinnis, "Construction and Operation of Canals in Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Sources", Hartmut Kühne (ed.), *Water for Assyria* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2018), 43.

²⁷ Sippar'da bulunan güneş tanrısının tapınağı, bkz. D.J. Wiseman, *Chronicles of Chaldaean Kings (626-556 B.C.) in the British Museum* (Londra: The Trustees of the British Museum, 1956), 38.

²⁸ Paul-Alain Beaulieu, *A History of Babylon 2200 BC-AD 75*, 232.

²⁹ M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC*.316; Paul-Alain Beaulieu, *A History of Babylon 2200 BC-AD 75*, 227.

projelerinden biri olan Babil'in doğusunda bulunan Libil-hegalla³⁰ kanalının dış kaplamasını zift ve pişmiş tuğlalar ile restore ettiğinden söz etmektedir.³¹ Krallığı boyunca büyük projeler yapılmasına destek veren Nebukadnezzar, hükümdarlığının başlarında Fırat'ı Dicle'ye bağlayan ve Nebukadnezzar Kanalı olarak da bilinen yeni bir kanal açılmasını teşvik etmiştir. Bu açılan yeni kanal bölgede bilinen tüm tarımsal uygulamalara yeni bir modelleme getirmiştir. Nitekim genellikle tahıl üretimi yapan tapınağa ait mülkler de bu kanal boyunca uzanmıştır.³²

Toprak Mülkiyeti ve Tarımsal Kalkınma Politikaları

Yeni Babil döneminde toprak mülkiyetinin dağılımının büyük bölümünü kraliyet ve tapınak mülkleri oluşturmaktadır. Bunlardan tapınak mülklerinin ekilip biçilmesinde köleler oldukça önemli bir yere sahip olmakla birlikte bunların sayısı geniş arazilerin işlenmesinde yetersiz kalmıştır. Bu durumda tapınaklar sahip oldukları arazilerden elde edilen gelirden kayıp meydana gelmemesi için tedbir olarak ekilebilir arazilerin bir kısmında kiralama yöntemini tercih etmişlerdir. Bu mülklerin kiralandığı kişileri ise genellikle çiftçiler, bahçe işleri ile uğraşan özgür kimseler ve anlaşma yapılan diğer yükleniciler oluşturmaktadır. Anlaşma yapılan yükleniciler arasında özellikle özel girişimciler anlaşılan kira karşılığında tapınağın mülklerinin büyük bir bölümünde üretim gerçekleştirmişlerdir³³.

Yukarıda sözü edilen özel girişimcilerin arasında büyük toprak sahipleri gibi varsıl kimseler gelmektedir. Özellikle büyük toprak sahipleri

³⁰ Libil-Hegalla kanalı Babil'de bulunan ekili arazilerin su ihtiyacının karşılanması için oldukça önemli olup nitekim bu kanal Fırat nehrinin sularının Babil şehrinin doğu kesiminde yer alan ekili arazilere ulaştırılması konusunda büyük bir role sahiptir, Rocio Da Riva, *The Inscriptions of Nabopolassar, Amel-Marduk and Neriglissar*, Studies in Ancient Near Eastern Records, Petra Goedegebuure, Amélie Kuhrt, Markus Hilgert, Peter Machinist, Piotr Michalowski, Cécile Michel (Ed.), Volume 3, (Berlin-Boston, Walter De Gruyter, 2013)123-124 no. 32. Ayrıca Libil –hegalla kanalının Neriglissar dönemindeki durumu hakkında bilgi veren orijinal metin için bkz. Frauke Weiershäuser and Jamie Novotny, *The Royal Inscriptions of Amēl-Marduk (561–560 BC), Neriglissar (559–556 BC), and Nabonidus (555–539 BC)*, Kings of Babylon, (Pennsylvania: University Park, 2020), 39-40 i 32-37.

³¹ Stephen Langdon, *Die neubabylonischen Königsinschriften*, transl. by R. Zehnpfund, Vorderasiatische Bibliothek 4, (Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1912), 88-89 no: 8. 12; MacGinnes, *Construction and Operation of Canals*, 43.

³² M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC*, 355; MacGinnes, *Construction and Operation of Canals*, 46.

³³ Michael Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC. Economic Geography, Economic Mentalities, Agriculture, the Use of Money and the Problem of Economic Growth*, Alter Orient und Altes Testament 377, (Münster: Ugarit-Verlag, 2010), 27.

ekilebilir arazilerinde üretimde devamlılığı sağlayabilmek için bir takım yöntemler kullanmışlardır. Buna göre mülk sahipleri geniş tarım alanlarını parsellere ayırıp yüklenici olarak özgür kiracıları tercih etmişlerdir. Nitekim özgür kiracıların tercih edilmesinin en önemli nedeni olarak ekip biçme işinde köle emeğinin kullanılmasının hem sık sık kontrol gerektirmesi hem de kölelerin ihtiyaçlarının karşılanmasında meydana gelen harcamaların toprak sahiplerine büyük bir maliyet olarak yansımaları gösterilmektedir.³⁴

Yukarıda bahsi geçen yetiştirilen ürünler ve hatta kiralama yöntemleri ile kira gelirleri hakkında kraliyet arşivlerinde detaylı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin Nabonidus'un hükümdarlık yaptığı 554-553 yıllarına tarihlendirilen³⁵ bir metinde şu bilgiler yer almaktadır:

"1. Arpa ve hurma, Babil Kralı Nabonidus'un 2. yılının geliri.

2-3. 25.000 kor arpa ve emmer buğdayı, 7.130 kor hurma, Şum-ukin'in ikinci yıl için şutu kirası

4-5. 3,355 kor arpa, 60 kor susam, 840 kor kasiya baharatı (?), 1 pān, 4 sūt terenin kirası çiftçilere

6-7. Rab-banî memurlarından 560 kor hurma alındı, bununun 120 kor hurmasının yerine 1 1/2 minası gümüş olarak alındı.

8. 500 kor arpa ve hurma, ešru vergisinden sorumlu memur olan Innin-šum-uşur'dan alındı ve bununun 100 kor'u yukarıda söz edilen 100 kor'dan (alındı).

9. 350 kor arpa ve hurma Nabû-uşabši'den ešru-vegisinden sorumlu memurdan alındı ve bununun 100 kor'u (yukarıda belirtilen 100'den alındı).

10. Amel-Nana'nın oğlu Şillā'dan alınan ešru-vegisinden 356 kor arpa..."³⁶

Ayrıca MÖ VII-VI. yüzyıla ait metinlerde Yeni Babil'de özel mülkiyet kavramının varlığına dair kanıtlar tespit edilmiştir.³⁷ Bunlara göre

³⁴ M. A. Dandamaev, "Free Hired Labor in Babylonia During The Sixth Through Fourth Centuries B.C.", *Labor in the Ancient Near East* (American Oriental Series), Marvin Powell (Ed.), Volume 68, American Oriental Society, New Haven, (Connecticut: 1987), 277.

³⁵ David B. Weisberg, *Neo-Babylonian Texts in The Oriental Institute Collection*, (Chicago, Illinois: Oriental Institute Publications, 2003), 114-115, text 82.

³⁶ David B. Weisberg, *Neo-Babylonian Texts in The Oriental Institute Collection*, 115, text 82.

şahıslara ait ekilebilir durumdaki tarla ve bahçeler serbestçe ikinci veya üçüncü kişilere satılabilmiş ya da onlardan alınmıştır. Bunun dışında tarımla geçinen köylüler ve bunların ekilebilir araziler üzerinde mülkiyet hakkına sahip olup olmadıkları konusu henüz açık değildir.³⁸

Babil’de sözü edilen özel mülkiyetin varlığına dair en en önemli kanıt kaynaklarda Nabukadnezar’ın komutanı ve aynı zamanda damadı³⁹ olan Neriglissar (Nergal-şarra-uşur, MÖ 559-556)⁴⁰ olup, onun hem Babil hem de Opis’te büyük arazilerinin varlığından söz edilmektedir.⁴¹ Yine aynı kayıtlarda, bahsi geçen kişinin É.BABBAR.RA tapınağındaki ticari işleri yürütmek amacıyla kral tarafından buraya tayin edildiği bilinmektedir.⁴² Neriglissar’ın, kayınpederi ve aynı zamanda hamisi Nabukadnezar’ın ölümünden sonra tahta çıktığında her ne kadar geniş çaplı projeler yapamasa da ülke tarımının sistemli bir şekilde işlemesine destek olacak adımlar atarak Fırat’ın doğu kıyıları ve Babil çevresinde bulunan çok sayıda kanalı onarttığı bilinmektedir.⁴³

Babil’de kraliyet ailesi toprak üzerinde söz sahibi olduğu gibi ekili arazilerin büyük bir çoğunluğu üzerinde tapınağın hâkimiyeti de bulunmaktadır.⁴⁴ Tapınak arazileri belirli bir ücret ya da aynî ödeme şeklinde kiralanabildiği gibi aynı durum kraliyet ailesinin mülkiyetinde bulunan ekilebilir topraklar için de geçerlidir.⁴⁵ Kraliyet arazilerinin sulanması ve hatta bu arazilerle ilgili tüm meseleler metinlerde *mašennuların*⁴⁶ sorumluluğu altında olup⁴⁷, bu tip mülkler genellikle vergi ödemesi ya da hizmet edilmesi karşılığında, askerlik hizmeti gibi, halktan kimselere verilen arazileri oluşturmaktadır. Sözü edilen araziler tek bir kişiye bahsi geçen

³⁷ M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC.* 27.

³⁸ M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC.* 27-28.

³⁹ Wiseman, *Chronicles of Chaldaean Kings*, 38; Oates, *Babil*, 137.

⁴⁰ Kralın askeri başarıları için bkz. A. K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles (Texts from Cuneiform Sources)*, 103-104.

⁴¹ Wiseman, *Chronicles of Chaldaean Kings*, 38.

⁴² Wiseman, *Chronicles of Chaldaean Kings*, 38.

⁴³ Wiseman, *Chronicles of Chaldaean Kings*, 38-39; Rocio Da Riva, *The Inscriptions of Nabopolassar, Amel-Marduk and Neriglissar*, 133; MacGinnes, *Construction and Operation of Canals*, 43-44.

⁴⁴ M.A. Dandamaev, “The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy” 264.

⁴⁵ M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC.* 27.

⁴⁶ Yeni Babil döneminde bayındırlık ve sulama işlerinin yönetiminde bulunan kimseler, bkz. Michael Jursa, “The Neo-Babylonian empire”, ed. Michael Gehler und Robert Rollinger, *Imperien und Reiche in der Weltgeschichte Epochenübergreifende und globalhistorische Vergleiche*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2014), 128.

⁴⁷ Francis Joannes, “Les droits sur l'eau en Babylonie récente”, 587.

şartlar karşılığında kiralanabildiği gibi bunların ortaklık kurmuş ve genellikle Babil kökenli olmayanlara da kullanım hakkı verilmiştir. Babil kökenli olunmaması şartının konulmasındaki asıl amaç toplum içindeki yabancıların Babil toplumu ile kaynaşmasına yönelik bir uygulama olarak yorumlanmaktadır.⁴⁸ Ayrıca kraliyet arazileri toplumdaki sivil kimselere kiralanabildiği gibi kraliyet ailesi mensupları tarafından bu arazilerin geliri de bağışlanabilmiştir. Örneğin Nabonidus'un (MÖ 555-539) hükümdarlığının 7. yılına (MÖ 549) tarihlenen bir metinde⁴⁹ oğlu Bel-şar-uşur tarafından tanrı Marduk'un arazileri *rab sūtu* unvanlı kimselere dağıtılmıştır⁵⁰:

*“Babil kralı Nabonidus’un yedinci yılında, Nisanmu⁵¹
ayında, kralın oğlu Belşazzar (Bel-sar-uşur), Bēl’in ekilebilir
arazilerini, kralın emriyle rab sūtu memurlarının arasında
paylaştırdı.”⁵²*

Tapınak mülklerinin dışında kalan diğer ekilebilir topraklar ise çiftçilere kiralanmıştır.⁵³ Bunun dışında Babil’in güney kesiminde bahsi geçen ölçüde bir tarımsal kalkınma yöntemi uygulanmasa da, Eanna Tapınağı’nın arşiv kayıtlarına göre kraliyet bu bölgede de tarımsal üretimi teşvik eden uygulamalarda⁵⁴ bulunmuştur. Bununla birlikte söz konusu kanal sadece tarımsal amaçlı değil aynı zamanda bulunduğu konum nedeniyle

⁴⁸ M. Jursa, *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC*. 27.

⁴⁹ Francis Joannes, “Les droits sur l'eau en Babylonie récente”, 588. Sözü edilen metin için bkz. Raymond Philip Dougherty, *Records from Erech, time of Nabonidus (555-538 BC)*, New Haven, (Yale University Press: Yale oriental series: Babylonian texts; v. 6: 1920), Pl. XXXVI No. 103.

⁵⁰ Francis Joannes, “Les droits sur l'eau en Babylonie récente”, 588.

⁵¹ Mart ya da Nisan ayları olarak tanımlanmaktadır, H. Hande Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* Cilt/Volume XXVII, Sayı/Number 2, (2012): 362. Kelimenin terminolojisi için ayrıca bkz. H. Hande Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, 362-363.

⁵² Paul-Alain Beaulieu, *The Reign of Nabonidus, King of Babylon 556 – 539 BCE*, (New Haven: Yale University Press, 1989), 196 obv.1.

⁵³ Nabonidus ve Nabukadnezar döneminde gerçekleştirilen özelleştirme çalışmaları hakkında detaylı bilgi için bkz. MacGinnes, *Construction and Operation of Canals*, 46.

⁵⁴ Bahsi geçen uygulamalardan biri tapınak arazilerinin kiralanması yöntemidir. Bu yöntemde kraliyet tarafından ayrı tutulan makbul kimseler öncelik hakkına sahiplerdir. Buna göre bu kimseler tapınaktan kiraladıkları tarım alanlarını parsellere ayırarak üçüncü şahıslara kiraya vermişlerdir. Bu durumda tapınakta görev yapanlar, toprağın kiralandığı çiftçilerin elde ettikleri hasattan oranı değişmeyen gelir elde etmeyi amaçlamışlardır. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz Paul-Alain Beaulieu, *A History of Babylon 2200 BC–AD 75*, 232.

Babil'e kuzeyden yapılacak olası saldırılarda bir tahkimat işlevi de görmüştür.⁵⁵

Her ne kadar Babil güçlü bir merkezi yönetime sahip olsa da yöneticilerin halk üzerindeki yetkileri sınırsız bir yapıya sahip değildi. Buna göre halk meclisi adı verilen organ kralın kararları dışında kendi toplantılarında halktan onda bir oranında alınan vergilerin toplanması, tapınak arazilerinin kiralanması konusunda ödenen ücretler, tapınağa ait sığırlar ve diğer mülklere el konulması gibi tarımsal üretimi doğrudan ilgilendiren konularda karar alabilme yetkisine sahiptiler.⁵⁶ Örneğin kral tarafından Eanna Tapınağı'na atanan bir yetkili MÖ 553'e tarihlendirilen bir kayda göre kira bedeli olarak ödenmesi gereken arpa miktarında önemli ölçüde eksiklik olduğunu sözü edilen meclise bildirmiş olup burada meclisten beklenen bu konunun kimin sorumluluğunda olduğunu belirlemektir. Bununla birlikte miras hukukuna dair de meclisin bir karar mercii olarak görev yaptığı bilinmektedir. Buna göre MÖ 555'e tarihlendirilen bir metinde annelerine önceden çeyiz olarak verilmiş fakat kendilerine miras kalan bir tarlanın paylaşımı hususunda açılan davaya yaşlılar meclisinin karar verdiği bilinmektedir.⁵⁷

Sonuç

Güçlü bir siyasi yapı ve köklü bir medeniyete sahip olan Yeni Babil Devleti bulunduğu coğrafyayı hem jeopolitik hem de jeostratejik bakımdan elverişli bir biçimde kullanmıştır. Özellikle birim alandan elde edilecek üründe artış meydana gelebilmesi ve kârlı bir getiri için kanalların tadilatı ve tarım alanlarının ıslahı gibi önemli reformlar sözü edilen bölgenin coğrafi değerinin artırılmasına yönelik çalışmalar arasında yer almaktadır.

Tahta çıkan her bir Yeni Babil dönemi kralı bu değer farkında olarak tarımsal üretimi teşvik edici yöntemler uygulamışlardır. Politik desteğin yanı sıra, MÖ VIII. yüzyıl dolaylarında iklim şartlarında pozitif gelişmeler meydana gelmiştir. Bu durum Babil topraklarında üretilen ürünlerin miktarındaki artış ve ürün değişimi ile bunların yüksek kâr marjıyla piyasaya sunulması Babil ekonomisinin daha da güçlenmesine neden olmuştur. Özellikle ekilebilir tarım alanlarının hurma bahçelerine dönüştürülmesi hem sözü edilen ürün değişimine bir örnek teşkil etmekte hem de yüksek kâr getiren ürünler arasında başta gelmektedir.

⁵⁵ Paul-Alain Beaulieu, *A History of Babylon 2200 BC–AD 75*, 232.

⁵⁶ M. A. Dandamaev, "The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy", 254.

⁵⁷ M. A. Dandamaev, "The culture of Babylonia Neo-Babylonian society and economy", 254.

Güçlü bir temele oturan tarımsal kalkınma projeleri hurma tarımının önünü açmış böylece Babil topraklarında temel gıda maddesi olan tahıl üretiminin gerilemesine neden olmuştur. Böylece geçmişinde tahıl üretim merkezi ve tahıl ambarı olan Güney Mezopotamya Bölgesi artık hurma üretimiyle de ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu da tarımsal bayındırlık için alınan proje kararlarının yerinde olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Beaulieu, Paul-Alain. *The Reign of Nabonidus, King of Babylon 556 – 539 BCE*, New Haven: Yale University Press, 1989.
- Beaulieu, Paul-Alain. *A History of Babylon 2200 BC–AD 75*, Hoboken: John Wiley & Sons Ltd, 2018.
- Bulut, Esra – Kurt, Mehmet. “MÖ 3. ve 2. Binyıllarda Mezopotamya’da Sulama Kanalları ve Toplumsal Yaşama Etkileri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30/2 (2020): 427-442.
- Dandamaev, M. A. “Free Hired Labor in Babylonia During The Sixth Through Fourth Centuries B.C.”, *Labor in the Ancient Near East (American Oriental Series)*, Marvin Powell (Ed.), Volume 68, American Oriental Society, New Haven, Connecticut, (1987): 271-280.
- Dandamaev, M.A. “The Culture of Babylonia Neo-Babylonian Society and Economy,” ed. John Boardman, I. E. S. Edwards, N. G. L. Hammond, E. Sollberger, C. B. F. Walker *The Cambridge Ancient History, The Assyrian and Babylonian Empires and other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries B.C.* Volume 3, Part 2, Cambridge: Cambridge University Press, 252-275, 1991.
- Da Riva, Rocio. *The Inscriptions of Nabopolassar, Amel-Marduk and Neriglissar*, Studies in Ancient Near Eastern Records, Volume 3, Berlin-Boston: Walter De Gruyter, 2013.
- Dougherty, Raymond Philip. *Records from Erech, time of Nabonidus (555-538 BC)*, New Haven, Yale University Press: Yale Oriental series: Babylonian texts; v. 6: 1920.
- Duymuş Floriotti, H. Hande. “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* Cilt/Volume XXVII, Sayı/Number 2, (2012): 359-379.
- Ellison, Elizabeth R. *A study of diet in Mesopotamia (c.3000 - 600 bc) and associated agricultural techniques and methods of food preparation*, Doctoral thesis, Londra: University of London, 1978.
- Grayson, A. K. *Assyrian and Babylonian Chronicles (Texts from Cuneiform Sources)*, New York: J.J. Augustin Publisher, 1975.
- Jacobsen Thorkild – Adams Robert M. “Salt and Silt in Ancient Mesopotamian Agriculture”, *Science*, New Series, Vol. 128, No. 3334, (1958): 1251-1258.

- Joannes, Francis. “Les droits sur l'eau en Babylonie récente”, *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 57e Année, No. 3, (2002): 577-609.
- Jursa, Michael. *Aspects of the Economic History of Babylonia in the First Millennium BC. Economic Geography, Economic Mentalities, Agriculture, the Use of Money and the Problem of Economic Growth*, Alter Orient und Altes Testament 377, Münster: Ugarit-Verlag, 2010.
- Jursa, Michael. “Babylonia in the first millennium bce – economic growth in times of empire”, ed. Larry Neal, Jeffrey G. Williamson, *The Cambridge History of Capitalism: Volume 1, The Rise of Capitalism: From Ancient Origins to 1848*, 24-42, Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Jursa, Michael. “The Neo-Babylonian empire”, ed. Michael Gehler and Robert Rollinger, *Imperien und Reiche in der Weltgeschichte Epochenübergreifende und globalhistorische Vergleiche*, 121-148, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2014.
- Kurt, Mehmet ve Bulut, Esra. “MÖ 2. Binyıl Mezopotamya Devlet ve Toplum Hayatında Tahılın Yeri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, (2020): 43-62.
- Langdon, Stephen. *Die Neubabylonischen Königsinschriften*, transl. by R. Zehnpfund, Vorderasiatische Bibliothek 4, Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1912.
- Levavi, Yuval. “The Neo-Babylonian Empire: The Imperial Periphery as Seen from the Centre”, *Journal of Ancient Near Eastern History*, (2020): 1-26.
- MacGinnis, John. “Construction and Operation of Canals in Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Sources”, ed. Hartmut Kühne, *Water for Assyria*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, (2018): 41-56.
- Oates, Joan. *Babil*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2015.
- Paulette, Tate. “Domination and Resilience in Bronze Age Mesopotamia”, *Surviving Sudden Environmental Change Answers From Archaeology*, ed. Jago Cooper ve Payson Sheets, University Press of Colorado, (2012):167-196.
- Powell, Marvin A. “Epistemology and Sumerian Agriculture: The Strange Case of Sesame and Linseed,” *AuOr* 9, (1991): 155-164.
- Stefania Ermidoro. “New Data on the Babylonian Hydraulic Landscape: an Update to the Répertoire Géographique Des Textes Cunéiformes Vol. 8”, *Kaskal*, Volume 13, (2016): 135-174.
- Weiershäuser, Frauke ve Novotny Jamie. *The Royal Inscriptions of Amēl-Marduk (561–560 BC), Neriglissar (559–556 BC), and Nabonidus (555–539 BC), Kings of Babylon*, Pennsylvania: University Park, 2020.
- Weisberg, David B. *Neo-Babylonian Texts in The Oriental Institute Collection*, Chicago, Illinois: Oriental Institute Publications, 2003.
- Widell, Magnus, Studevent-Hickman, Benjamin, Tenney, Jonathan, Lauinger, Jacob, Mahoney, Daniel, Paulette Tate. “Staple Production, Cultivation

and Sedentary Life: Model Input Data”, ed. T. J. Wilkinson, McGuire Gibson and Magnus Widell, *Models of Mesopotamian Landscapes: How Small-Scale Processes Contributed to the Growth of Early Civilizations*, 81-101, Oxford, 2013.

Wiseman, D.J. *Chronicles of Chaldaean Kings (626-556 B.C.) in the British Museum*, Londra: The Trustees of the British Museum, 1956.